

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/777-2010-%D0%BF>. Nazva z ekrana.

9. *Pro zatverdzhennia Kontseptsii profilnoho navchannia u starshii shkoli Nakaz MON № 1456 vid 21.10.13 roku.* [On approval of the Concept of Special Education in Secondary MES Order number 1456 from 10/21/13 years] [Elektron, resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/1681>. Nazva z ekrana.

10. Ulychnyi, I. L. (2011). *Rozvytok osobystosti starshoklasnyka v umovakh aktyvizatsii mekhanizmiv profesiinoho samovyznachennia.* [Development of the person of senior pupils in the conditions of professional self-activation mechanisms]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

УЛИЧНИЙ Ігор Любомирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та

психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: формування потенціалу професійного самовдосконалення старшокласників, психолого-педагогічний супровід профорієнтаційної роботи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ULYCHNYI Igor Lyubomyrovych - Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, assistant professor of social work, social pedagogy and psychology of the Centralukrainian State Pedagogical University of Volodymyr Vynnychenko.

Circle of research interests: capacity building professional self improvement of seniors high school student, psychological and pedagogical support career guidance.

УДК 37(09)(477.52)

ШТАНЬ Ольга Олексіївна – аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
e-mail: olgashtan393@mail.ru

ЕТАПИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ М. Л. ДОВГОПОЛЮКА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасних умовах розвитку українського суспільства необхідним є вивчення та творче використання здобутків національного педагогічного минулого у процесі модернізації вітчизняної історико-педагогічної науки. Творча особистість Матвія Довгополюка – педагога, поета, громадського активіста та його багатогранна діяльність привертає увагу освітніх та громадських діячів. Разом з тим залишаються не з'ясованими важливі питання, пов'язані з його ідеологічними, соціально-політичними, педагогічними поглядами, спрямованістю і змістом його практичної освітньої діяльності на різних етапах діяльності цього визначного вітчизняного педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ході наукового пошуку встановлено, що постать та педагогічна спадщина М. Довгополюка упродовж багатьох років радянського періоду замовчувалась та не була предметом наукових досліджень. Педагогічно-організаторській діяльності М. Л. Довгополюка присвячено деякі праці сучасних дослідників історії педагогіки та краєзнавства (В. Голубченко, А. Близнюк,

Ф. Наумко, П. Картавий, А. Добровольський, М. Попільнюх). Але опубліковані на сьогодні праці не дають більш менш вичерпної відповіді на суттєві питання щодо біографічних фактів М. Довгополюка, ідей і змісту його діяльності на посаді керівника Охтирського дитячого містечка, не розкривають особливостей створеної ним системи виховання безпритульних дітей і молоді. Вкрай обмаль матеріалів, за якими можна б було виявити основні етапи діяльності одного із зачинателів вітчизняного виховання, в основу якого закладені ідеї неодмінного взаємозв'язку класичної освіти і трудового вишколу підростаючого покоління.

Тому **мета статті** зосереджена на розв'язанні однієї з виявлених проблем – знаходженні, узагальненні й осмисленні матеріалів щодо основних етапів педагогічної та організаторської діяльності Матвія Лукича Довгополюка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічна діяльність М. Л. Довгополюка розвивалася на тлі відомих революційних подій в Україні на початку 20 століття, які характеризувалися складними політичними та соціально-економічними чинниками. У нових умовах, коли Тимчасовий уряд припинив своє

існування, а влада в Києві та в інших містах та регіонах перейшла до УЦР (створена 4 березня 1917 р.), остання заявила про свою готовність узяти на себе відповідальність за долю українського народу. Головною метою діяльності Центральна Рада визначила здобуття єдності українського народу, відродження національної державності, соборності України. Характерними ознаками цього періоду було зростання інтересу до української мови, культури, історії, освіти, подальшого розвитку національної свідомості і духовності народу. Варто зауважити, що М. Л. Довгополок, зростаючи в умовах революційного, національного пробудження українського народу які стали поштовхом до його становлення як громадського активіста, поета, публіциста, і, безумовно, які сприяли його становлення як свідомого діяча освіти.

Встановлено, що на формування педагогічних поглядів Матвія Лукича, становлення його як педагога-практика й організатора навчально-виховного процесу суттєвий вплив мали: 1) соціальне середовище, у якому відбувалося становлення й розвиток освітніх поглядів педагога; 2) стан системи освіти, в умовах якої проходило опанування ним фундаментальними знаннями в галузі науки, техніки, культури, історії; 3) соціокультурні чинники – національний рух, активна участь у громадсько-політичному житті м. Охтирка; 4) викладацька та організаційно-методична діяльність керівника Охтирського дитячого містечка.

Перший етап – Становлення соціально-педагогічних ідей (1919 – 1922 рр.). Характеризувався формуванням його професійно-педагогічної зрілості. Після низки подій 1917 року (створення УНР, війна з більшовиками), в які була втягнута Україна, настав період соціально-економічного спаду. Діти, що втратили сім'ї, стали безпритульними та змушені були жебракувати. Не працювали школи та культурно-мистецькі заклади. З цією метою 01.07.1920 році Народний комісаріат Освіти України видав «Декларацію про соціальне виховання дітей», яка проголошувала: «Покрити всю завойовану робітничо-селянською кров'ю землю дитячими будинками – оце наше завдання (...), це той маяк, який світить провідною зіркою для всієї пролетарської виховної системи» [4, с. 238]. Також, у положеннях цього документу наголошувалося про процес відмирання родини у соціалістичному суспільстві. Функцію виховання та матеріального забезпечення мали взяти на себе заклади

соціального виховання, і, перш за все, дитячі будинки, що повинні були стати основою нової системи виховання.

Для вирішення соціальних завдань уряд передбачав створити відповідні установи: дитячі будинки, майданчики різних типів, дитячі садки, школи-клуби вихідного дня, денні дитячі будинки. 14 лютого 1919 р. в Охтирській повітовій раді було сформовано відділ освіти. Очолив його уже відомий на той час громадський діяч і письменник Борис Антоненко-Давидович, а заступником було обрано Матвія Лукича Довгополока, який був відомий людям своєю громадсько-політичною діяльністю, що дозволяла спілкуватися з широким загалом людей, котрі переконувалися в його фахових здібностях, людяності, організаторських спроможностях. За їх сприяння у місті було відкрито педагогічний технікум, де мали змогу здобувати освіту мешканці Охтирщини. З 1924 по 1928 рр. у м. Охтирка було відкрито 58 шкіл початкового навчання. Як свідчать архівні документи, до 1930 р. майже всі діти 8-11 років здобували навчання. У 20-ті рр. XX ст. уряд організував колонії-комуни [2, с. 90-91].

У місті Охтирка наросвіта також планувала створити дитячу колонію, де вихованці мали б змогу жити, навчатись і працювати. Одночасно вирішувалось питання помешкання для дитячого будинку та земельних ділянок для ведення сільського господарства. Було прийнято рішення розташувати дитячу колонію-комуни на горі Охтир, що над Ворсклою, у колишньому, діючому на той час, Свято-Троїцькому чоловічому монастирі, заснованому у 1654 р.

Другий етап – розвиток педагогічної та управлінської діяльності (1922 – 1932 рр.). Розпочався у 1922 році, коли М. Довгополок було призначено на посаду директора дитячої колонії – комуни поблизу Охтирки, яка з 1923 року отримала назву «Охтирське дитяче містечко». Достатньо нелегке завдання випало на долю завідувача дитячою колонією-комуною. Треба було не тільки влаштувати побут дітей, вести господарство, підтримувати у належному стані господарські будівлі, а й налагоджувати навчально-виховний процес.

Керуючись вимогами, які були поставлені до організації виховної і трудової роботи в дитячому містечку, М. Л. Довгополок розробив цілий ряд положень щодо діяльності містечка. Але першим кроком він домігся розформування монастиря і передачі всього господарства дитмістечку. З кожним днем кількість вихованців збільшувалась. Наросвіта

надсилала сюди дітей з усієї країни, тому постало питання про розширення корпусів виховного закладу. Для досягнення цієї мети, Матвій Лукич разом із вихованцями і вчителями відремонтували майже всі будинки, які пізніше були заселені дітьми. Виникали проблеми із харчуванням дітей. Як згадує І. Роскошний: «... в перші роки існування дитмістечка було дуже тяжко з їжею для дітей. Щоб якось вийти із такого положення з дзвіниці було знято дзвін, за який у м. Тростянці, в церкві, обміняли на 301 пуд зерна» [3, с. 68].

Незважаючи на вищезазначені проблеми, що в основному виникали в господарській частині, М. Довгополук з наполегливістю приступив до організації навчально-виховного процесу. Поступово почали з'являтися різні гуртки, органи дитячого самоврядування, комсомольська ті піонерська організації.

У травні 1923 року відбулося відкриття Охтирського дитячого містечка. З нагоди цього свята приїздив голова ВУЦВК Г. І. Петровський. За два дні перебування він приділив значну увагу бесідам з вихованцями, цікавився їхніми проблемами. Згодом ним було надано матеріальну допомогу дитмістечку. На кінець 1923 р. дитяче містечко мало добре розвинене господарство. Відремонтовано майже всі будинки, класні кімнати, створено умови для клубної та гурткової роботи. На той час у дитячому містечку вже виховувалось 1346 дітей та працювало понад 300 вихователів, учителів, керівників гуртків, кваліфікованих робітників і службовців [3, с. 87].

У 1925 році до Охтирського дитячого містечка були переведені діти з інших, ліквідованих у 1925 р. в Охтирці дитбудинків (патронатів) та інших міст. На цей час дітьми було вже заселено п'ять будинків. Розселені вони були відповідно до статі, віку, національності. У дитячому містечку діяло дві школи: семирічна з сільськогосподарським нахилом і школа соціального виховання. Також було створено майстерні, збудовано млин та електростанцію. Восени 1927 року з нагоди п'ятої річниці заснування дитячого містечка йому було присвоєно ім'я наркома освіти М. О. Скрипника. Почесними гостями цього свята стали М. О. Скрипник, А. С. Макаренко, Г. І. Петровський. У 1929 р. за ініціативи директора дитмістечка було збудовано нове приміщення для сільськогосподарського технікуму, де вихованці могли опанувати різні спеціальності. (Рис. 1)

Рис. 1

У дитячому містечку постійно проводилися наради педагогів, директорів шкіл Охтирського повіту. Матвій Лукич прагнув, щоб кожен педагог цікавився інтересами та вподобаннями своїх вихованців. М. Л. Довгополук відстоював позиції навчання рідною, українською мовою та намагався прищепити своїм вихованцям любов до української літератури. Тому він взяв під своє керівництво літературний гурток. Вихованці вчилися писати власні вірші, вивчали твори українських письменників.

За одинадцять років М. Л. Довгополук зумів знайти шлях до кожного дитячого серця. Вихованці одержували і трудові навички, працюючи у багатогалузевому господарстві. Потреба працювати, зазначав М. Довгополук, – це природний дар дитини. З цією метою в дитячому містечку діяло одне для всіх правило – той, хто краще працює і навчається, отримує кращу їжу та одяг. Поля, сади, луки, ферми, млин: все це було у господарстві Охтирського дитячого містечка. У всебічній трудовій підготовці дітей до життя вбачав основу своєї роботи М. Л. Довгополук [12, арк. 12]

Третій етап – переслідування та заборони професійної діяльності (1933-1937). Розпочинається з 1933 року, коли Матвія Лукича місцева влада усуває його з посади завідувача Охтирським дитячим містечком. М. Л. Довгополука було звинувачено у націоналізмі, адже на зборах та мітингах він виступав суто українською мовою. Він завжди згадував «Рідне слово» К. Ушинського, де сказано про те, що рідна мова – це «природний вихователь», «найбільший педагог», «цвіт духовного життя». У Охтирському дитячому містечку, крім навчання дітей, українською мовою велася вся документація [5, с. 9].

Тяжко переживаючи ці події, М. Л. Довгополук переїздить разом зі своєю сім'єю до Харкова. Там він влаштувався

працювати у Всеукраїнській Академії сільськогосподарських наук на посаді старшого наукового співробітника, а також одночасно працював у харківській дослідній сільськогосподарській станції юних натуралістів. Саме тут і стали йому в нагоді педагогічні навички та досвід у видавничій діяльності. Власними силами дослідна станція друкувала свої брошури та газети. Хоча робота була доволі цікавою, Матвій Лукич тяжко переживав своє згання, тим паче що був позбавлений будь-якої реальної змоги захиститися чи виправдатися.

У 1937 році М. Л. Довгополок прийняв до себе на роботу Д. Б. Колоса, котрий раніше працював у газеті «Вісті ВУЦВК» і вважався талановитим журналістом. Але згодом у числі багатьох Д. Б. Колоса було заарештовано. Під час обшуку у Д. Колоса до рук агента ДПУ випадково потрапив щоденник М. Л. Довгополока, у якому він описував усі свої прагнення (починаючи з 1915 р.), політичні ідеї, роботу у «Просвіті» тощо. Знайдений щоденник і став причиною арешту, який стався в ніч з шостого на сьоме листопада 1937 року.

Уже 27 листопада 1937 р. Матвій Лукич Довгополок особливою трійкою УНКВС у Харківській області за статтями 54-8 (вчинення терористичних актів) та 54-11 (контрреволюційна організаційна діяльність) Кримінального кодексу Української радянської соціалістичної республіки (ККУРСР), був засуджений на десять років позбавлення волі. Винним себе педагог не визнав. Він відбував покарання у одній із колоній Бамлагу Далекого Сходу. Під час Другої світової війни М. Л. Довгополока було переведення до Печлагу, що і стало причиною інвалідності та згодом смерті (28 лютого 1944 р.).

Ім'я М. Л. Довгополока посмертно реабілітоване Указом Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 року підтверджено документом «Про додаткові заходи щодо встановлення справедливості по відношенню до жертв репресій, які мали місце в період 30-40-х та початку 50-х років» – 13 січня 1990 року [8].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Матвій Лукич Довгополок був авторитетною людиною не лише в колонії, а й поза її межами – серед жителів сіл та педагогів Охтирського повіту. За час своєї роботи М. Довгополок зумів сформулювати творчий колектив. Організація освіти в Охтирському дитячому містечку відповідала ідеям становлення української національної школи 20-х рр. XX ст. Метою всієї педагогічної діяльності

М. Л. Довгополока було створення оптимальних умов для навчання і виховання національно свідомої, всебічно розвинутої особистості. Вивчення педагогічної діяльності М. Л. Довгополока дало можливість встановити, що праця у Всеукраїнській Академії сільськогосподарських наук була логічно-послідовним продовженням його педагогічних досягнень. Висловлені ним педагогічні погляди будувались на принципах гуманізму, національного виховання, визначенні домінуючої ролі трудового навчання у процесі. Таким чином, багаторічний досвід педагогічно-організаційної діяльності дозволив йому не тільки навчити і виховати не одну сотню дітей, сформулювати педагогічний колектив але й сприяти розбудові національної школи. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку ми вбачаємо в продовженні вивчення біографічних даних, педагогічної та організаційної діяльності М. Л. Довгополока.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX століття / Я. Грицак. – К.: Генеза, 1996. – 356 с.
2. Захарчук А. Державотворчі пошуки на Слобожанщині в контексті Української революції: Політико-правовий аспект / А. Захарчук. – Суми: «Козацький вал». – 2002. – 140 с.
3. Микитюк І. Золоте дитинство / І. Микитюк // Архів Охтирського краєзнавчого музею Сумської області. – 3. №1 – 120 с.
4. Попів О. І. Декларація Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей / О. І. Попів // Маловідомі першоджерела української педагогіки (др. пол. XIX – XX ст.): хрестоматія. – К.: Наук. світ, 2003. – С. 237 – 240.
5. Попільнюх М. По шляху кайданів до волі // М. Попільнюх. – К.: Радянська школа, 1995. – № 6. – С. 9
6. Про організацію відкритих дитячих будинків: збірник декретів, постанов, наказів та розпоряджень по Народному Комісаріату освіти УСРР. – Вип. 2. – Х.: Вид. НКО УСРР, 1920. – 36 с.
7. Галкін О. «Голос Охтирщини» та його творці — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.okhtyrka.net/content/view/3763/106/> (Дата звернення: 02.02. 2017). – Назва з екрана.
8. Про додаткові заходи щодо встановлення справедливості по відношенню до жертв репресій, які мали місце в період 30-40-х та початку 50-х років (із зм. і дод., внесеними згідно із Законом СРСР від 31.07.1989 -Відомості СНР і ЗС СРСР, 1989, N 9, ст. 202) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_15404.htm(Дата звернення : 08.10.2016). – Назва з екрана.

9. ДАСО. – Р.-102. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 14
10. ДАСО. – Р.-1635. – Оп. 1. – Спр. 194. – Арк. 5
11. ДАСО. – Р.-1635. – Оп. 1. – Спр. 200. – Арк. 104
12. ДАХО. – Р.-102. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 12

REFERENCES

1. Hrytsak, Ya. (1996). *Narys istoriyi Ukrainy: formuvannya modernoyi ukrayins'koyi natsiyi KhKh – KhKh stolittya*. [Essay on the history of Ukraine: formation of modern Ukrainian nation XIX – XX century]. Kyiv.
2. Zakharchuk, A. (2002). *Derzhavotvorchi poshuky na Slobozhanshchyni v konteksti Ukrayins'koyi revolyutsiyi: Polityko-pravovyy aspekt*. [Creative searches in Slobozhanshchyna in the context of the Ukrainian revolution: Political and legal aspect]. Sumy: «Kozats'kyu val».
3. Mykytyuk, I. (1990). *Zolote dytynstvo*. [Golden childhood]. Symy.
4. Popiv, O. I. (2003). *Deklaratsiya Narkomosvity USRR pro sotsial'ne vykhovannya ditey*. [Declaration of the people's Commissariat of the USSR about the social upbringing of children]. Kyiv.
5. Popil'nyukh, M. (1995). *Po shlyakhu kaydaniv do voli*. [The path of the shackles for freedom]. Kyiv.
6. *Pro orhanizatsiyu vidkrytykh dytyachykh budynkiv: zbirnyk dekretiv, postanov, nakaziv ta rozporyadzen' po Narodnomu Komisariatu osvity URSR. (1920)*. [The organisation of public children's homes: a collection of decrees, regulations, orders and instructions of people's Commissariat of education of the Ukrainian SSR.]. Kharkiv.

7. Halkin, O. (2017). «Holos Okhtyrshchynu» ta yoho tvortsi – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu:

<http://www.okhtyrka.net/content/view/3763/106/> (Data zvernennya: 02.02. 2017). – Nazva z ekrana.

8. Pro dodatkovi zakhody shchodo vstanovlennya spravedlyvosti po vidnoshennyu do zhertv represiy, yaki mali mistse v period 30-40-kh ta pochatku 50-kh rokiv (iz zm. i dod., vnesenymy z'hidno iz Zakonom SRSR vid 31.07.1989 – Vidomosti SNR i ZS SRSR, 1989, N 9, st. 202) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_15404.htm (Data zvernennya : 08.10.2016). – Nazva z ekrana.
9. DASO. – R.-102. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 14
10. DASO. – R.-1635. – Оп. 1. – Спр. 194. – Арк. 5
11. DASO. – R.-1635. – Оп. 1. – Спр. 200. – Арк. 104
12. DAKhO. – R.-102. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 12

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ШТАНЬ Ольга Олексіївна – аспіранта Сумського педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Наукові інтереси: загальна педагогіка та історія педагогіки; менеджмент в освіті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHTAN Olha Oleksiivna – postgraduate student of Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University

Circle of scientific interests: general pedagogy and the history of pedagogy; educational management.

УДК 378.14: 355.12

ШКАТУЛА Олександр Павлович – старший викладач кафедри суспільних наук Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова
e-mail:shkatula_a_p@ukr.net

КІБЕРЗАГРОЗИ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ КУРСАНТІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми: Характерною ознакою сучасного соціуму є швидкий розвиток інформаційних технологій та їх проникнення в усі сфери суспільного життя. Найбільш яскравим феноменом інформаційних технологій є виникнення віртуального середовища – Інтернету, спроможного вмістити безмежну кількість різної інформації. Існуючі засоби, які забезпечують доступ до його інформаційного

контенту: текстів, зображень, баз даних, аудіо та відео пропонують сучасному викладачеві активно залучати увесь цей потенціал до навчальної роботи. Можливість копіювати, відтворювати, передавати, корегувати та зберігати інформацію, помножена ресурсами всевітньої мережі Інтернет: веб-сайтами, електронною поштою, електронними енциклопедіями, блогами, підкастами, вікі, відеоконференціями та вебінарами, сприймається як нова можливість організації